

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ "Η ΞΣΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ;

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Τὸ δημῶδες ᾠσμα τοῦ Τάταρη, μὲ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τοῦτο συνήθως γνωστόν, εἶναι διαδεδομένον εἰς ἀρκετοὺς ἑλληνικοὺς τόπους.

Κατὰ τὸ ᾠσμα ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης καὶ εἰς τινὰς παραλλαγάς, ὡς τὰς ἐκ Τσουμέρκων καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας, ὁ Ἀντρείβλαχος, ἀρπάσας ἀπάγει σιδηροδεσμίους τοὺς ἑννέα ἀδελφοὺς. Ἡ μήτηρ αὐτῶν ἀκολουθοῦσα καὶ ὀδυρομένη παρακαλεῖ τὸν Τάταρην ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν τὸν ἀγχοῖστον ἕν ἀπὸ τὰ συλληφθέντα τέκνα της, τὸ μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

Τοῦ ᾠσματος τούτου ἔχουν συγκρατηθῆ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας αἱ ἑξῆς παραλλαγαι:

1. Μιχ. Στελλάκη, Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων. (Καταρτισμένη ἐκ τοῦ Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς). Deffner's Archiv f. mittel- u. neugr. Philologie, τόμ. I (1880), σ. 88 ἀρ. 3.
2. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλη, ἀρ. 2145. Βουρβούρων Κυνουρίας (συλλ. Ἐπ. Παπαμιχαήλ).
3. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλη, ἀρ. 981. Λαγκαδίων Γορτυνίας, (συλλ. Κ. Κασιμάτη, 1894).
4. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1378 Α', σ. 111. Πυλίας (Ζιζάνι), (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, 1939).
5. Anton Jeannarakis, ᾠσματα κρητικά μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν. Leipzig 1876, σ. 4, ἀρ. 5.
6. Δημητρ. Σ. Βουτιετάκη, Τραγούδια κρητικά, ἥτοι συλλογὴ ᾠμάτων ἡρωϊκῶν, πολεμικῶν, τῆς τάβλας, τοῦ γάμου κλπ. Χανιά Κρήτης 1904, σ. 70, ἀρ. 149.
7. Ἀριστ. Κριάρη, Κρητικά ᾠσματα, ἡρωϊκά, πολεμικά, ἐρωτικά, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τοῦ χοροῦ κλπ. Ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.- ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.
8. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1161 Γ', σ. 30. Κρήτης (Ἔλος Ἰνναχωρίου Κισάμου), (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938).
9. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1841 Α', σ. 141. Κρήτης (Σφακιά), (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, 1953).
10. Ἀ Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων παλαιῶν καὶ νέων Ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 29-35 (περιοχῆς Καρπενησίου). Ἡ παραλλαγή αὕτη συμφύρεται μὲ τὸ ᾠσμα τοῦ Ἀναπλιῶ, ἥτοι τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου (1715) ὑπὸ τῶν Τούρκων.
11. Χρ. Ν. Λαμπράκη, Τραγούδια τῶν Τσουμέρκων. Λαογρ. 5 (1915-16) σ. 125, ἀρ. 133.
12. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1412. σ. 13. Δυτ. Μακεδονίας, (συλλ. Ἀν. Διαμάντη).
13. Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδου, ᾠσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως. Λαογρ. 1 (1909) σ. 620-21, ἀρ. 38.
14. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1104 Γ', σ. 79. Μεσημβρίας (Ραβδᾶς), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).
15. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1104 Γ', σ. 128. Μεσημβρίας (Ναίμονας), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

16. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1499, σ. 9. Καρωτῆς Διδυμοτείου, (συλλ. Ξανθάκη, 1922).
 17. Λαογρ. Ἀρχ., Ὑλὴ ἀρ. 93. Τραπεζοῦντος (συλλ. Ι. Βαλαβάνη).
 18. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1402, τετρ. ΙΖ', σ. 59. ἀρ. 29. Τήνου (Χτηκάδος), (συλλ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, 1895).
 19. Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. ἀρ. 1984^Α, σ. 189, ἀρ. 150. Ἀμοργοῦ, (συλλ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου Ἀμοργίνου, 1857¹⁾).

Παραθέτομεν ἑνταῦθα τὸ ἕσμα κατὰ τὰς ἑξῆς τέσσαρας παραλλαγάς:

Α'.

(Παραλλαγή 1^η, ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς).

Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων

«Ἄσπερ σταυραῖτέ, πανόρια ἱερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;»
 «Θάλασσες πικρές, καρδιά διτρωμένα,
 σέρνει ὁ Τάρταρος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 5 σὲ μὴν ἄλυσο, σὲ μὴ ἐπαυρᾷ ἐλπίδα».
 «Νὰ κ' ἦ μάννα τους, ἡ μάννα τῶν παιδιῶν,
 «Ἀφέντη Τάρταρε, καὶ ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανένα ἀπὸ τὰ παιδιὰ μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 10 τὸ γραμματικό, τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου!»

Β'.

(Παραλλαγή 2^α, ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας).

Ὁ Ἀντρεϊόβλαχος (Χάρος)

Κάτον σιὸ γιαλό, κάτον σιὸ περιγιάλι
 σοῦρνει Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους,
 πάει καὶ ἡ μάννα τους κοντὰ περικαλιῶντα.
 «Ἀφέντη, Ἀντρεϊόβλαχε, πατέρα τῶν παιδιῶν μου,
 5 χάρισε κ' ἐμὲ ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου

¹⁾ Αἱ τρεῖς τελευταῖαι παραλλαγὰὶ συμφύρονται μὲ τὸ ἕσμα τοῦ στρατιώτου, ὅστις κατὰ τὸ ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ οἴκου ὑπὸ τῶν γονέων του, καταφεύγει εἰς δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν. Τὸ δένδρον δέχεται νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, τοῦ ὑπενθυμίζει ὁμῶς ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ ἐνοίκιον διὰ τὴν διαμονήν του.

- ἦ τὸν Κωνσταντῆ πού 'ν' ἄρρεβωνιασμένος.»
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο:
 «Τάχ' το ἦ μάνα μου πὼς ἦσουνα μηλίτσα,
 10 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε».

Γ'.

(Παραλλαγή 6^η, ἐκ δυτικῆς Κρήτης).

- Κάτω 'κεῖ, κάτω στήν 'Αξιάν, 'κεῖ κάτω στ' 'Αλιτζέρι,
 ὁ Τάρταρης ἐννι' ἀδερφούς με τὸ σκοινὶ δεμένους
 κ' ἐχ' ἄλλους ἐννιὰ στήν ἄλυσσο δεμένους
 κ' ἦ μαννοῦλά τους τζαγκουριομαδισμένη.
 5 «Σκύλε Τάρταρη, χάροντα τῶν παιδιῶν μου,
 πάρε κι ἄφες μου ἀποῦ τα ἐννιὰ τῶν ἐνα,
 θές τὸν πρωτόν μου, θέλεις τὸν δευτερόν μου,
 γῆ τὸν τρίτον μου, τὸν ἀπολαύζον μου».

(Παραλλαγή 17^η, ἐκ Τραπεζούντας)¹⁾.

Τ' ἐννιὰ ἀδελιά

- Σάββατο βραδὸν μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου
 ἀπ' τὰ σπία μας κ' ἀπὲ τὰ γονικά μας.
 Κάστρον γύριξα, χωριὸν νὰ 'βρῶ νὰ μείνω.
 [Κάστρο κ' εὔρηκα, μουδὲ χωριὸ νὰ μείνω]
 5 ἡῦρα τὸ δενδρίν, ποὺ λέγνε κυπαρίσιν...
 «κι' αὔρι' τὸν πυρνὸν τὸ νοίκι σου πληρώσω,
 τρὰ σταμνιά νερό, 'ς τὴ ρίζα σου θὰ 'κχύνω».
 —Νά ἦ ρίζα μου, νὰ δέσης τ' ἄλογό σου,
 νά κ' οἱ κλῶνοί μου, νὰ δέσης τ' ἄρματά σου,
 10 νά κι ὁ ἥθκιος μου νὰ πέφτης νὰ πλαγιάσης,
 κι αὔρι' τὸν πυρνὸν τὸ νοίκι μου γυρεύω,
 χίλια τ' ἄλογον καὶ δυὸ 'ς τὸ καβαλλάριν,

¹⁾ Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην, ὡς ἐλέχθη, ἔχει ἐνωθῇ ἀπὸ τοῦ στ. 1-17 ἕτερον ἕσμα,
 (βλ. ἀνωτ. σ. 42 ὑπόσημ. 1).

- τράντα δυὸ φλωριά κ' ἔναν Κωσταντινιάτ' κον.
 Ἄκουε, οὐρανέ, κάνε δικαίαν κρίσιν,
 15 ὥς καὶ τὸ δενδρὶν τὸ νοίκιν του γυρεύει...
 Φάγε, μαῦρό μου, σιτάριν καὶ κριθάριν,
 πία κρυὸν νερὸν κι ὀλήγορ' ἄς περάσουμ'.»

- Κάτου 'ς τὴν Φραγκιάν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκην,
 πόλεμός γενη, κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει·
 20 καὶ τ' ἐννιά ἀδελιά εἰς ἓναν ἄλεσίδιν,
 κ' ἡ μαννίτσα τουν τὰ χέρια σταυρωμένα,
 καὶ παρακαλεῖ τὸν μέγαν τὸν ἀφέντην.
 «Μέγ' ἀφέντη μου, καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε,
 χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἓναν,
 25 γιὰ τὸν πρῶτό μου, γιὰ τὸν ὑπέρτατό μου,
 γιὰ τὸν Κωσταντῆν, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου.
 Τινὰν ἔλουζα 'ς τὸ σταυροῦν γράβιν,
 σπάρων τὰ 'γιαλούς, ἀντρεϊόβλαχ, τὰ περιγιάλια,
 σπάρωνται τὰ ἱσασσά, τῆς Νόλης τ' ἀρρεβωνιά.»

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης περιέλαβε τὸ ἄσμα τοῦτο τοῦ Τάταρη εἰς τὴν συλλογὴν
 του: «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 220
 ἀρ. 210 ὑπὸ τὴν κάτωθι μορφήν.

- Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποῦ τρέχεις;
 — Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκοιμένα,
 κάτου 'ς τὸ Μοριᾶ, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
 5 σέρνει δ' Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 σὲ μιὰν ἄλυσσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἄλυσίδα.
 Πάει κ' ἡ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶντια·
 «Φέντη Ἀντρεϊόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 10 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 ἢ τὸν Κωσταντή, ποὺ εἰν' ἀρρεβωνιαμένος».
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο·
 «Τάχ' το, ἡ μάννα μου, πὼς ἦσουνα μηλίτσα,

ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη,
15 φύσηξε βοριάς, σ' τὰ τίνιαζε τὰ μῆλα».

Διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος εἰς τὴν μορφὴν ταύτην ἐστηρίχθη ὁ Νικ. Πολίτης κυρίως εἰς δύο ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω παραλλαγῶν (σ. 42-43), ἤτοι εἰς τὴν ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τὴν ἐκ Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας· εἰδικῶς δὲ παρελήφθησαν ἐκ μὲν τῆς πρώτης οἱ στίχοι 1-3, 6 καὶ 9-10, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας οἱ 4¹⁾, 5, 7-8²⁾ καὶ 11-16.

Τὸ ᾄσμα κατέταξεν ὁ Ν. Πολίτης εἰς τὴν κατηγορίαν «Μοιρολόγια τοῦ κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου» προτάξας τούτου τὴν ἀκόλουθον εἰσαγωγικὴν σημείωσιν:

«Ὁ Ἀντρεϊόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγαὶ τὸν λέγουν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγούδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλίτεκνον, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της».

Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον τοῦ ᾄσματος, ὡς μοιρολογίου, ἤχθη ὁ Πολίτης ἀφ' ἐνὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ ᾄσματος, τὸ ὅποιον εἶναι θρηῆνος τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν τέκνων της, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τινῶν κυρίως παραλλαγῶν αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης ταυτίζεται πρὸς τὸν Χάροντα· τὸ ᾄσμα μάλιστα ἐπιγράφεται μοιρολόγιον εἰς τὰς παραλλαγάς: ἐκ Κρήτης (ἀρ. 7) ἔκδ. β', σ. 310, Λαγκαδίων (ἀρ. 3) καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας (ἀρ. 2). Ἐκ τούτων ἢ ἐκ Βουρβούρων (ἀρ. 2) παραλλαγή, ἥτις τροποποιήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου εἰς τὸν καταρτισμὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ ᾄσματος, ὡς παρατίθεται τοῦτο ἀνωτέρω, ἔχει τίτλον «Ὁ Ἀντρεϊόβλαχος (Χάρος)».

Ὁ Ἀριστ. Κριάρης εἰς συλλογὴν τοῦ κρητικῶν δημοδῶν ᾠσμάτων θέτει τὸν ἐξῆς τίτλον εἰς τὸ ᾄσμα: «Παράκλησις πρὸς τὸν Τάρταρη Χάροντα»³⁾, προφανῶς ἐλκυσθεὶς εἰς τοῦτον ἐκ τοῦ θρηνητικοῦ περιεχομένου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ πέμπτου στίχου: «*Αχι, βρὲ σκύλε Τάρταρη, Χάροντα τῶν παιδιῶν μου.*» Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ὁ τίτλος οὗτος⁴⁾.

Εἰς τὴν ἐκ Τσουμέρκων (ἀρ. 11, στ. 5 κ. ἐξ.) παραλλαγὴν ὁ Ἀντρεϊόβλαχος ταυτίζεται μὲ τὸν Χάροντα.

¹⁾ Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τοῦ 4 στίχου παρελήφθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς ὑπ' ἀρ. 13 (Σωζοπόλεως), στίχ. 7.

²⁾ Ὁ στίχος 8 συνετέθη ἐκ τοῦ στίχου 7 τῆς ὑπ' ἀρ. 1 παραλλαγῆς (Κυπαρισσίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς) καὶ τοῦ στίχ. 4 τῆς ὑπ' ἀρ. 2 παραλλαγῆς (Βουρβούρων Κυνουρίας).

³⁾ Ἀριστ. Κριάρης, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοδῶν ᾠσμάτων κλπ., ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.

⁴⁾ Ἀριστ. Κριάρης, Κρητικὰ ᾠσματα, ἡρωϊκά, πολεμικά, ἐρωτικά κλπ., ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.

σέρον' Ἀντρεϊόβλαχος ἐννιά ἑδέρφια δεμένα
 πάν' ἢ μάννα τους κοντά παρακαλιῶντας :
 « Χάρε, ἀντρεϊόβλαχε, κάνα ἔπο τὰ παιδιά μου.
 Χάρε, τὸ Στέργιο μου, γιὰ νὰ στεργιώσῃ ἡ ψυχὴ μου,
 Χάρε, τὸ Γιάννο μου, εἶναι γραμματισμένους.

Ἡ παραλλαγή αὕτη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀνόματος Τάταρης διὰ τοῦ Ἀντρεϊόβλαχος, ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους, φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἐπίδρασιν ἐκ τῆς ἀνωτέρω (σ. 42-43) παραλλαγῆς ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας.

Τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἐκ Βουρβούρων οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι

Τάχ' το ἢ μάννα μου πὼς ἦσουνα μηλίτσα
 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλῃ
 φύσηξε βοριάς καὶ σ' τὰ τίναξε,

φαίνονται προσθήκη ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν. Οὗτος ὁ τελευταῖος στίχος προέρχεται ἐκ τοῦ ὕσματος «Νερανιζοῦλα ποῦ εἶσαι ἄνθη σου» εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὁ στίχος «Φύσηξε βοριάς καὶ νότος καὶ τὰ τίναξε»¹⁾.

Παρὰ τὸ ἀθηνητικὸν περιεχόμενον τοῦ ὕσματος νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἔχομεν εἰς τούτῳ ἀλληγορικὸν μορφολογικὸν ἀντικείμενον πρὸς τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον, ὡς ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Πολίτης, ἀλλὰ ἱστορικὸν γεγονὸς ἀρπαγῆς καὶ ἀπαγωγῆς παιδιῶν ὑπὸ τοῦ Τάταρη καὶ τοῦτον ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ὁ Τάταρης οὕτω τοῦ ὕσματος, ὡς πιστεύω, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Τάρταρην Χάρον, ἀλλὰ μὲ τὸν Τάταρην, τὸν ἑκτακτὸν ἀπεσταλμένον, ταχυδρόμον, τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας²⁾. Διὰ τούτου ὁ σουλτάνος ἔπεμπεν εἰς ἑκτάκτους περιστάσεις καὶ ἐγνωστοποιεῖ εἰς μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κέντρα τοῦ κράτους τοῦ ἐπείγοντα διατάγματα καὶ ἐν γένει διαταγὰς τοῦ δι' ὠρισμένας ὑποθέσεις ἢ πρόσωπα³⁾.

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῆς Πελοποννήσου κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 101, ἀρ. 66, στ. 3.

²⁾ Ἡ λέξις Τάταρης (τουρκ. Tatar) ἐσήμαινε τὸν Τάταρην, ἀλλὰ καὶ τὸν ταχυδρόμον. Βλ. Ἱ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σ. 447^α. Περὶ τοῦ Τάταρη ὡς ταχυδρόμου τοῦ σουλτάνου βλ. καὶ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου - Κομνηνοῦ, Ἑκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα, βιβλίον Η', Θ' καὶ Ι', ἤτοι τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν (1453 - 1789). Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 582. Ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς Σλάβους ὁ βασιλικὸς ταχυδρόμος ἐλέγετο Τάταρης. Βλ. Fried. S. Krauss, Slavische Volksforschungen, Leipzig 1908, σ. 394, στ. 8 καὶ σ. 402 σημ. 8.

³⁾ Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, Τὰ πρῶτα ταχυδρομεῖα, Προπύλαια, τόμ. Β', φ. α', σ. 2, λέγει ὅτι εἰς τὸ ἑκτακτὸν ταχυδρομεῖον ὑπηρετοῦν πεζοὶ «τατάρηδες... ὅχι μισθωτοὶ μὰ πλη-

Μεταξὺ τῶν ἐντολῶν τούτων τοῦ σουλτάνου ἦσαν καὶ διατάγματα (φιρμάνια) περὶ συλλήψεως προσώπων, ἐπικινδύνων βεβαίως διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος τάξιν, καὶ μεταφορᾶς τῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ καὶ θανατώσεως αὐτῶν¹⁾.

Ὁ Τάταρης μὲ τὴν ιδιότητα αὐτὴν, δηλαδὴ τοῦ ἐκτάκτου ταχυδρομοῦ, ἀπεσταλμένου τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν μεταφορὰν φιρμανίων του, ἀπαντᾷ πολλαχοῦ εἰς τὰ δημῶδη ἔσματα. Οὕτως εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος τῆς χήρας Ἀρετῆς καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ἀνδράδελφός της τὴν κατηγορεῖ πρὸς τὸν βυσιλέα, ὅτι δὲν ἐξοφλεῖ τὰ χρῆή της:

ρωμένοι ποδοκόπι», δηλαδὴ μὲ ὠρισμένην ἀποζημίωσιν διὰ κάθε ταξίδι. Ὁ Σίμος Μενάρδος, εἰς τὸ δημοσίευσμά του «Ἱστορικαὶ παροιμίαι τῶν Κυπρίων» Λαογρ. 7 (1923), σ. 49 ἀρ. 7 εἰς τὴν παροιμίαν: *Σὰν τὸν Τάταριν πάω κ' ἔρχομαι*, παρατηρεῖ οἱ ταχυδρόμοι οὗτοι ἐστέλλοντο καὶ εἰς τὴν Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος. Πλὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐνομοσιώπει Τατάρηδες, ἐκτάκτους ταχυδρόμους. Οὕτως εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ Σταύρου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον περιέχει χρεωστικοπιστωτικούς λογαριασμούς τῶν ἐτῶν 1817 - 1820, ἀναφέρονται καὶ λογαριασμοὶ «μπαχξισίων, νοικίων, ταταραίων (=ταχυδρόμων) κατήδων...» ἐπιπλέον βασιλικῶν (ὕπογραμίζω ἐγὼ), ταξιδάροων...» Βλ. εἰς Σωκρ. Β. Κουγέα, *Τὰ Ἱεραρχικὰ Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου Ἱππικ. Χρονικά*, ἔτ. 14 (1939) σ. 9, σκ. 5 - 6. Παρ. καὶ Κωνστ. Δ. Σέρτζικα, *Τὸ ταχυδρομεῖον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ*. Ἱππικ. Ἑστία, ἔτ. Β' (1953) σ. 1134 - 4136.

¹⁾ Γενικῶς περὶ τοῦ ἔργου τούτου τῶν Τατάρηδων, ἐκτάκτων ταχυδρόμων, χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ κάτωθι πληροφορίες ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἑνετικοῦ προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ Ἑνετοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ χρονολογίαν «1770, Ἰουνίου 17» ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*Τὴν Κυριακὴν φθάνει [= ἐνν. εἰς Θεσσαλονίκην] ὁ νέος μονιλλᾶς... πέρασεν ἀπ' ἐδῶ ἕνας Τάρταρος, ὁ ὁποῖος ἔφερε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀγάδες, ἵνα ἐτοιμαθοῦν καὶ ἐκκινήσουν διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μεγάλου Βεζύρου...» Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, *Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας*. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 413. (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, 7. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν)*

Εἰς ἑτέραν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ Προξένου ὑπὸ χρονολογίαν «1787, Αὐγούστου 29» ἀναφέρεται: «*ἔφθασε χθὲς ἕνας Τάρταρος μὲ φιρμάνι τοῦ Μεγάλου Ἀνθέντου, διατάσσοντος ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ὁ ρῶστος πρόξενος μετὰ τῆς οἰκογενείας του*». Κωνστ. Μέρτζιου, ἑνθ' ἄν., σ. 439.

Εἰς ἄλλην ἔκθεσιν του ὑπὸ χρονολ.: 1771, Μαρτίου 29, ὁ Πρόξενος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς. «*πρὸ δύο ἡμερῶν ἔφθασαν ἐδῶ τρεῖς Τάρταροι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως· ὁ πρῶτος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Μονιλλᾶν φιρμάνι, ὡς καὶ εἰς τὸν Μουσέλιμην, διὰ τοῦ ὁποῖου διατάσσεται ἡ δέσφορ καὶ ἐγκάθειρξις εἰς τὸ φρούριον τῆς Αἴνον τεσσάρων ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀγάδων τῆς πόλεως (ὕπογραμίζω ἐγὼ)· ὁ δεῦτερος εἶχε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Μισιόγλου τῆς Λαρίσης ἵνα ἐκκινήσῃ ἀμέσως διὰ τὸ Βιδήμιον...» Κ. Μέρτζιου, ἑνθ' ἄν., σ. 418.*

Ὅμοιως καὶ εἰς ἔγγραφον ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ καράβι «ἦτον καὶ ὁ μισὲρ Ἰάννης Α. Φαρμάκης, γαμπρὸς τοῦ Καλόγνωμου, ὁ ὁποῖος μᾶς λέγει ὅτι ὁ Τάταρης ὅπου ἐπῆγε εἰς τὴν Πόλιν τῆς τρεῖς τοῦ μύστι-

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Κι ὁ βασιλιάς ποὺ τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ 'βαρυφάνη·
πέντε Τατάρους ἔστειλε σὴν Ἀρετὴ νὰ πᾶνε.
«Ὡρα καλὴ σου» Ἀρετὴ! — «Καλῶς τὰ παλληκάρια!».
— Ἀρέτω, εἴπ' ὁ βασιλιάς, νὰ ῥθῆς νὰ πᾶμ' ἀπάνω»
· · · · ·
Παίρνει καὶ πάει στὸν βασιλιά μαζί μὲ τὸ παιδί της¹⁾.

Εἰς τὸ γνωστότατον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἄσμα τοῦ
Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ Τάταρης ὡς ἐξῆς·

Νά ἦταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια,
νὰ πνίγουνταν ὁ Τάταρης ποὺ φέρνει τὰ φερμάνια·
καὶ τὸ φερμάνι ν' ἔγραφε, τὸ πρῶτο τὸ χαμπέρι.
«Γιὰ σήκουν, γέῃ Ἀλῆ πασιᾶ, νὰ πᾶς στὸ Τιπελένι».
— «Μὲ τί κουβέτ', μὲ τί καρδιά, νὰ πάγω στὸ Τιπελένι,
δὲ φύνω γὰρ τὰ Γιάννη, τὸ κιάρι νὰ γένῃ²⁾».

Εἰς τὸ τραγούδι τῶν Κολοκοτρωναίων λέγεται δι' αὐτούς·

Ὁ βασιλιάς σὰν τ' ἄκουσε, πολε τοῦ βαρυφάνη·
εὐθύς φερμάνι ἔβγαλε καὶ στὸ Μοριά τὸ στέλνει
τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώσουνε τοὺς Κολοκοτρωναίους³⁾.

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος «τοῦ Γιάννη καὶ τῆς καλῆς του», ὁ Γιάννης
ἐπανελθὼν ἐφιππος εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ἰδὼν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως
τοὺς χαιρετίζει:

Γειά σας, χαρά σας, μπέηδες, γειά σας, χαρά σας, Τοῦρκοι.

Αὐτοὶ δ' ἀπαντοῦν:

κο ν τ ῆ ς ἀ ν θ ρ ὡ π ο υ ς (πρόκειται περὶ τριῶν αἰχμαλώτων, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδ. ἐν σ. 158,
τοῦ κυριευθέντος πλοίου μύστικου) καὶ τ ὡ ς ἔ φ ε ρ ε γ ρ ᾶ μ α τ α (ὑπογραμίζω ἐγὼ) π ῶ ς
ἐτοιμάζει ὁ Σουλτάνος δέκα καράβια πρὸς διαφέντευση τοῦ Κάστρου, ὁ ὁποῖος Τάταρης, ὄντας τὸ πόστο
τῆς Ἀνατολῆς εἶναι σιμὰ μὲ τὴ Χίο, μᾶς ἐγέλασε μὲ τὴ μπονάτσα καὶ ἐπέρασε εἰς τὴ Χίο...». (Χια-
κὸν Ἀρχεῖον, ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου Βλαχογιάννη, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 181.)

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν Πάτραις 1887, σ. 114-15 ἀρ. 80 (στ. 11-19).

²⁾ Γ. Χρ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν ἡπειρον δημοτικῶν ἄσματων. Ἐν Ἀθήναις
1866, σ. 114 ἀρ. 37.

³⁾ Ὁ Γέρων Κολοκοτρώνης, ἐν Ἀθήναις 1889, τόμ. 2, σ. 119 ἀρ. 9., στ. 7-9.

Ἡμεῖς πιστὸ δὲμ πίνουμι κὶ τοῦ τραγούδ' ὡς λείπη,
 ἓνα φριμάνι σῶχουμι, Σουλτάνικο φριμάνι,
 ἢ σκοτωμένο ἢ ζωντανὸ σιῆν Πόλη νὰ σὶ πάμι¹⁾.

Παραθέτω τέλος καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Χαλήλ ἀγὰ εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἔτι
 χαρακτηριστικώτερον τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Τατάρηδων, ὡς ταχυδρόμων τοῦ Σουλτάνου

- Τρέχουνε οἱ ρέχτες²⁾ τ' οὐρανοῦ κ' οἱ δεμοσὲς τῆς Πόλης,
 ἔτσι ἔτρεχε κὶ ὁ Τάταρης πῶρχετ' ἀπὸ τὴν Πόλη·
 ὅλο εἰς νύχτες περπατεῖ, τὴ νύχτα μὲ σκοιάδι,
 μάειτε πουλὶ τὸν ἄκουσε, μάειτε ἄνθρωπος τὸν εἶδε·
 5 ὁ Μουσταφᾶς τὸν ἄκουσε τὰ τρία τοῦ μεσανύχτιον.
 Βγαίνει μπροστὰ τὸν καρτερεῖ, στέκει καὶ τὸν ρωτᾷ:
 «Σὰν τί φερμάνια ἔφερες, πῶρχεσ' ἀπὸ τὴν Πόλη;
 —Φερμάνια ἔφερα πολλὰ καὶ κεραμιδιὰ μεγάλα,
 φερμάνι τοῦ Χαλήλ ἀγὰ, φερμάνι μουσταφᾶ·
 10 —Γιὰ πέστε του νὰ ῥθῇ ἔδω, νὰ νὰ διαβάσ' αὐτός του».
 Μὰ τραγουδῶντα ἔρχεται, κλαυθρὰς τὸ διαβάσει.
 Τὸ τ' ἔχεις, βρε Χαλήλ ἀγὰ, πὺν εἶπες καὶ ἀρραστενάσεις;
 —«Παιδιά, δὲν εἴμαστε γιὰ σὺν δὲ μᾶς χροῖται ὁ τόπος,
 θὰ μᾶς χαλάσῃ ὁ βασιλιάς, θὰ παρῇ τὰ κεφάλια»³⁾.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐκ τῶν δημοδῶν ἁσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ σχετικῆς
 ἐρευνῆς δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκούντως ἐνδεικτικὰ
 ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τοῦ Τάταρη, σύροντος τοὺς
 ἐννέα ἀδελφοὺς σιδηροδεσμίους, μὲ τὴν μητέρα ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν αὐτὸν
 νὰ φεισθῇ τουλάχιστον ἑνὸς ἐκ τῶν τέκνων της, ἔχομεν οὐχὶ προσωποποίησιν τοῦ
 Χάροντος, ἀλλὰ, ὡς ἤδη εἶπον, ἱστορικὸν γεγονός, καθ' ὃ ὁ Τάταρης, ἀπεσταλμένος
 τοῦ βασιλέως (σουλτάνου), συνέλαβε κατὰ διαταγὴν του καὶ ἀπήγαγε τὰ τέκνα⁴⁾
 μητρος τινος.

¹⁾ Παν. Β. Παπασπύρου, Λαογραφικὴ συλλογή. Ἑπειρωτ. Χρονικά, ἔτ. Δ' (1929) σ. 173
 ἀρ. 5 (στ. 8-10). Πρβλ. καὶ τὴν παρὰ Ν. Tommaseo, Canti popolari toscani, corsi, illirici,
 greci, vol, III, Venezia 1842, σ. 162 στ. 13-17.

²⁾ Ρέχτες = τ' ἀκρινὰ κεραμιδιὰ τῆς σκεπῆς τῆς οἰκίας ἀπ' ὅπου τρέχουν τὰ νερά τῆς
 βροχῆς.

³⁾ Γεωργίας Ταρσούλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης καὶ Μεθώνης. Ἀθῆναι 1944
 σ. 59 ἀρ. 83.

⁴⁾ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαχθέντων παιδιῶν εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς εἶναι ἐννέα, πλὴν τῆς

Πρὸς ἱστορικὸν γεγονὸς συνδέει ἔτι τὸ ἄσμα καὶ ἡ κάτωθι λαϊκὴ παράδοσις ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι)¹⁾ τῆς Πελοποννήσου:

• Τὸν παλιὸ καιρὸ γυρίζανε οἱ Τοῦρκοι κ' ἐμαζώνανε τὰ σερνικά. Κάθε χωριὸ ὠρίζανε καὶ πόσα παιδιὰ θὰ πάρουνε. Εἶπανε γιὰ τοῦ Χρυσοβίτσι πὺς θὰ πάρουνε ἐννιά παιδιὰ. Μιὰ χήρα λοιπὸν εἶχε ἐννιά παιδιὰ καὶ τὰ ἐννιά σερνικά. Εἶπαν οἱ γερόντοι. Ἐκεῖα ποὺ θὰ κλαίνε ἐννιά μαννάδες, ἄς κλαίη μιὰ. Ὅταν ἦρθε λοιπὸν ὁ Τάρταρης τοῦ δειξανε τὸ σπῆτι τῆς χήρας, γὰ πάρη τὰ δικά της τὰ παιδιὰ. Ἐκείνη τὸν παρακάλεγε:

Ἄφσε με, ἀφέντη Τάρταρη, ἄφσε με ἓνα παιδί,
θέλεις τὸ Γιάννη, δός μου, θέλεις τὸν Κωσταντῆ,
πού 'ναι γραμματισμένοι, ξέρουν γράμματα,
γὰ γράφουν σὴν Πόλῃ, στ' ἄλλα τὰ παιδιὰ.

Αὐτὸς δὲν ἐστάθη τρόπος γὰ τῆς ἀφήσῃ κανένα παιδί, κ' ἐκείνη ἀπὸ τὸ σικλέτι της ἔσκασε, πέθανε, καί, πρὶν πεθάνῃ, καταράστηκε τὸ χωριὸ γὰ μὴ προκόψῃ.

Τὸ λέει καὶ τὸ τραγούδι

Χρυσοβίτσι παινεμένο καὶ ἀπὸ κατὰ ξακουμένο,
ἐδῶ χωριὸ δὲ γίνεται καὶ ἂν γὰρ θὰ χαλάσῃ.

Ἀπὸ τῆς γριᾶς τὴν κατὰρα, γιατί τὴν προδόσανε οἱ γέροι.

Ἄσπερ σταυραγὸς καὶ κατὰρὸς περὶ τὴν
τ' εἶδες, τ' ἄκουσες ἐπὶ τὸν ἄσπερ τὸν γυνόισες
— Εἶδα θάλασσες, κατὰρὸς ἀρμυρομένους
σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά δέσμια δέσμους
σ' ἔναν ἄλυσσ . . .

Τίθεται τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ παράδοσις αὕτη διασώζει πράγματι τὴν μνήμην τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, διὰ τὸ ὁποῖον συνετέθη τὸ ἄσμα ἢ μήπως εἶναι ὑστερογενής, διαπλασθεῖσα ἐκ τοῦ ἄσματος.

Τὸ μεμονωμένον τοῦτο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται σαφῶς εἰς τὸ παιδομάζωμα, δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ πὺς γνώμην, νομίζω ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη τὸ δεύτερον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρῶγμα, τὸ διαφέρον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ ἄσμα συνδέεται μὲ ἱστορικὴν παράδοσιν, ἔστω καὶ ὑστερογενῇ, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῦτο ὅχι ὡς μοιρολόγιον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἐννιά παιδιῶν τῆς μητρὸς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλ' ὡς ἄσμα, μὲ θρηνητικὸν περιεχόμενον, ἱστορικοῦ γεγονότος. Πλὴν τούτου καὶ

ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως ὅπου ἀναφέρονται τρία. Ὁ ἀριθμὸς γενικῶς οὗτος δὲν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι δύναται νὰ ἔχῃ ληφθῇ ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς ἐξ ἄλλων ἁσμάτων, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὸ πανελλήνιον ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ἄσμα τῶν ἐννιά ἀδελφῶν νεῖς τὸ πηγάδι, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἁσματος τῶν ἐννέα ἀδελφῶν κληθέντων εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος κ. ἄ.

¹⁾ Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. 1378 Α, σ. 111. (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, 1939).

ὁ Ἄντ. Γιανναράκις εἰς τὴν συλλογὴν του, δημοσιευθεῖσαν τὸ 1876, περιέλαβε τὸ ἔκσμα τοῦτο (ἀρ. 5) εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἱστορικῶν ἔκσμάτων. Ἐκ τούτων νομίζω ὅτι δεόν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα ἱστορικὸν ἔκσμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ Τατάρηδες, ὡς ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι, διὰ τὴν μεταφορὰν φιομανίων, δι' οὓς σκοποὺς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

Ὡς ἱστορικὸν ἔκσμα φαίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀνωτέρω (σ. 43 - 44) Τραπεζουντιακὴν παραλλαγήν. Εἰς αὐτὴν λέγεται ὅτι συνελήφθησαν εἰς τὸν πόλεμον αἰχμάλωτοι οἱ ἐννιά ἀδελφοί, ἡ μήτηρ δὲ παρακαλεῖ ἐνταῦθα τὸν Μεγάλον Ἀφέντην (στ. 23) καὶ ὄχι τὸν Τάταρην:

«Μέγ' ἀφέντη μου καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε
χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννιά τὸν ἕναν.»

Εἰς τὸν τύπον τῆς παραλλαγῆς ταύτης (ἀρ. 17) μὲ ἠνωμένον εἰς αὐτὴν τὸ ἔκσμα τοῦ στρατιώτου καταφεύγοντος ὑπὸ δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν, ἀνήκουν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω σ. 42 σημ. 1, καὶ αἱ ἐκ Τήνου (ἀρ. 18) καὶ Ἀμοργοῦ (ἀρ. 19) παραλλαγαί. Ἡ Τραπεζουντιακὴ ὁμοίως φαίνεται ὡς ἀπύεστη ἐπίδρασίς τινα εἰς τὴν σύνθεσιν ἰδίᾳ τοῦ στίχου 19 «πόλεμος ἐστὶν ἡ μάχη γῆ τρομάζει» ἀπὸ τοῦ ἐκ Καππαδοκίας μόνον γνωστοῦ ἀκριτοῦ ἔκσματος τῶν ἐννιά ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, μεθ' ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωσταντίνος¹⁾.

- 1) Ὡς τὴν μάνα, ὡς τὴν μάνα, ὡς ἐκείνη τὴν μάνα,
ἐπῶχει τοὺς ἐννιά υἱοὺς καὶ τὰς ἐννιά θυγάδες,
καὶ σέονται ἔς τὸ σπῖτσι τῆς ἐννιά ἴγρον ἡ γαρούδια,
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους τῆς ἐννιά ἴγρον χηρὰδια.
- 5 «Μάνα μου, ψῆσέ μας ψωμιά, μάνα μου παξιμάδια!
ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχτάδεφρους ἔς τὸν πόλεμον καλοῦν μας.»
«Μὲ τοὺς πόνους ἐξύμωσα, μὲ τὰ δάκρυα τσοπώνω
μὲ τὰ βερὰ στενάγματα ἔς τὸ φοῦρο τ' ἀπερρίφτω.»
Τὰχτάδεφρια καλλίκεψαν, Κωσταντίνος ἀπόμειν'.
- 10 «Κάλδεφε, γιέ μ', Κωσταντίνε, τὰχτάδεφρια σου ἴπανε.»
«Μάνα, πολλὰ καλλίκεψα γιὰ λευθεριά ἐπῆγα,
ἂν καὶ καλδέφω καὶ τεριά, ἄλλο ποῦ δὲ θωρεῖς με.
Μάνα μ', φέρ' με τὴν νύφη σου, τὴν μικρὴν Μαργαρίτα,
ὡς φιλήσουμε μιὰ καὶ δυό, ὡς τρία χωρισίτσα.»
- 15 Πέντε φιλᾷ τὸ μαῦρό του καὶ δέκα τὴν καλή του
Ἄς ποῦ νὰ εἰπῇ «τὰ μ' εὐχεσθε!» ἐννιά βουνιά διέβη.
Ἦτον κ' ἕνα μικρὸ βουνί, σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε.
Ξανθὸ κοράϊ ὀρώτησε ὡς δάκρυα λουσιμένο.
«Ἄ μή σε εἰπῶ τὸ κόρασσο, ἐδᾷ διαβάται δέβαν;»

Εἶναι πιθανὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ἄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον νὰ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον συμφώνως πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν κεντρικὴν μόνον ἰδέαν συνετέθη τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τοῦ Τάταρη ἑννέα ἀδελφῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα νῦν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἁσματος τοῦ Τάταρη νομίζω ὅτι οὗτος πρέπει νὰ εὐρίσκετο ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἢ εἰς θέσιν πρὸς αὐτὴν ἀναπεπταμένην.

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἁσματος τούτου, ὡς παρατήρησε καὶ ὁ Ἀποστολάκης¹⁾, ἔχομεν δύο τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους δηλώνεται ὁ τόπος, ὅπου ἐκτυλίσσεται τὸ δράμα τῆς ἀρπαγῆς τῶν νέων καὶ ὁ θρήνος τῆς μητρὸς των. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἄμεσος, μὲ τὸν ὁποῖον προσδιορίζεται ἁμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ τόπος: «*Κάτω σὸ Μοριά...*», «*Κάτω σὴν Ἀξιά, κεῖ κάτω στ' Ἀλιτζέρι*» κ. ἄ., ὁ δὲ δευτέρος ὁ πλάγιος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀγγέλλεται διὰ τῶν πουλιῶν ὅτι ἴδον σὲ «*Θάλασσες πικρές, καράβια βουρ-κωμένα*» ὅπου σύρει ὁ Τάταρης αἰχμαλώτους τοὺς ἑννέα ἀδελφούς. Οὕτως ἄμεσον προσδιορισμὸν ἔχομεν εἰς τὰς παραλλαγὰς ὑπ' ἀρ. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 19, πλάγιον δὲ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 1, 3, 4, 11, 12.

Τὸ δράμα τῆς ἀρπαγῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τοῦ θρήνου τῆς μητρὸς ἐκτυ-

- 20 *Οχτὼ διαβάται διάβαιε σὴν ἑργὰ καὶ ἄλλον ἕνα.
 *Σὰ ἑξόλισω ἐδράνηγαν, πόλιν ἔχων σάρον ἵνα.
 *Νὰ μὴ σε εἰπῶ τὸ κόρασσο, ποῦ ἔλαγες πῶς σφθάνω;
 *Ἀν γένῃ μαῦρός σου πουλί, κ' ἐσὺ ὄρνις χιλιδόνι,
 *παίσεις καὶ σφθάνεις τους 'ς τοῦ Μαυρηγιάνν' τ' ἄλωνα».
- 25 *Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρᾶσι καὶ κέρνα μας νὰ πιοῦμε.
 *Εγὼ γιὰ τοὺς ὀχτάδεφρους πιθάρια δὲν ἀνοίζω,
 ἐγὼ γιὰ τὸν Κωσταντίνου ἐννὰ πιθάρι' ἀνοίζω.
 *Ἀνοίξει τό 'να δὲν ἔχει, ἀνοίξει τ' ἄλλο γιόμει,
 ἀνοίξει καὶ τὸ μεσιακὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.
- 30 Κερνῇ καὶ πίν' Μαυρήγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.
 Μαυρήγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ψυχομαχοῦνε,
 καὶ τοῦ Κωσταντίνου ἡ καλὴ ὁρομ' 'ς τὸν ἕπνον εἶδε.
 *Μάννα μ', ἐνέ 'δα 'ς τ' ὁρομά μ', μάννα μ', σὴν ἀμαρτιά μου,
 *Ἀπέσω να 'σὰ σπίτσια μας, ἀπόξουν' σὴν ἀυλή μας,
- 35 ἀπέσω 'σὰ κελλάρια μας χρυσὸ δεντρί γυρίσθην.
 *Ἡ ρίζα του ἦτοσ' ἐσὺ καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,
 τὰ φύλλα του τὰ γγόνια σου, τὰ θέλν νὰ σκορπισθοῦνε.»

*Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἄσματα καππαδοκικά. Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ.
 Ἑταιρ., ἔτ. Α' (1883) σ. 722-23 ἀρ. Ε'.

¹⁾ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α', Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 182-185.

λίσσεται καὶ κατὰ τοὺς δύο τούτους τρόπους δηλώσεως τοῦ τόπου εἰς τὴν θάλασσαν ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐξαιρέσει τῶν θρακικῶν παραλλαγῶν, ἥτοι τῆς ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως, εἰς ἣν δηλοῦται μεσόγειος τόπος: «Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἀγραφα τὰ μέρη», τῆς ἐκ Καρωτῆς Διδυμοτείχου (ἀρ. 16) καὶ τῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Μεσημβρίας (ἀρ. 14, 15), ὡς καὶ μιᾶς κρητικῆς (ἀρ. 9) προερχομένης ἐκ Χώρας Σφακίων, εἰς ἣν ὁ στίχος «Κάτω στήν Ἀξιό, κάτω στὸ Ἀλιτζέρι» ἔχει παραφθορῇ εἰς «Κάτω στήν Ἀξιό,¹⁾ κάτω στήν Ἀξιωμένη».

Ἐκ πρώτης ἐξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος, αἱ ἐκ Πελοποννήσου, ἀρ. 1, 2, 3, 4, φαίνονται πληρέστεραι τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ἡ ὑπ' ἀρ. 1 ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Εἰς τὴν ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι) (ἀρ. 4) ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, καὶ σχετικὴ πρὸς τὸ ᾄσμα παραδόσις. Εἰς αὐτὰς ὁ τόπος τοῦ δράματος τίθεται εἰς τὴν θάλασσαν, δηλ. οἱ αἰχμάλωτοι ἄδελφοὶ ἀπάγονται διὰ θαλάσσης. Ἐκ τῶν λοιπῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν εἰς δύο, ἥτοι εἰς τὴν ἐκ Σωζοπόλεως (ἀρ. 13, στ. 7) ὀρίζεται ὡς τόπος ὁ Μοριάς: «Κάτω στὸ Μοριά, στ' Ἀγραφα τὰ μέρη», ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας (ἀρ. 12, στ. 3) «Μέσα στὸ Μοριά καὶ μέσα ἀπ' τ' Ἀνάπλι». Εἰς τὰς κρητικὰς, δὲς ἐκ δυτικῆς Κρήτης, δηλώνεται ὡς τόπος τοῦ δράματος ἡ Ἀξιό καὶ τὸ Ἀλιτζέρι (δὲς ἡ Νάξος καὶ τὸ Ἀλιζέρι), τόποι μακρὰν ὃ εἰς τοῦ ἄλλου κείμενου. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τραπέζου-τιακὴν, εἰς ἣν παρατίθενται ἡ Φραγκιά καὶ τὸ μέγαν Σαλονίκην (ἀρ. 17, στ. 18), ἐπίσης τόποι εὐρισκόμενοι μακρὰν ὃ εἰς ἐκ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἐκ Κρήτης παραλλαγὰι ἔχουν ἔτι τὸ μειονέκτημα τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ θροῦ τοῦ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀδελφῶν (βλ. ἄνωτέρω, σελ. 43 Γ', στ. 2 - 3), οἷτινες συμποσοῦνται οὕτως εἰς δεκαοκτώ.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου μὲ πείθουν πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῶν ὁποίων εἶπον ἤδη καὶ ἄνωτέρω, ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ᾄσμα πιθανώτατα συνειέθη ἀρχικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

20.12.1955

¹⁾ Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Ἀξιό ἔχει μεταβληθῇ εἰς τὸν τύπον Ἀξιό, διότι συνεδέθη προφανῶς πρὸς τὴν κόμην Ἀξόν, κειμένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης.